

BABEŞ-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
RÓMAI KATOLIKUS TEOLÓGIA KAR

Ózeás könyvének hatástörténete a prófétai irodalomban

Vezető tanár: **Dr. Zamfir Korinna**

Írta: **Donca Petra Éva**

II. év, didaktikai teológia szak

Kolozsvár

2008

Tartalomjegyzék

Bevezető.....	3
1. Óz vallási és politikai kontextusban	4
1.2 Politikai is vallási kontextus Óz 1 – 3 tükrében.....	4
1.3 A próféta házasságának (1,2–1,3b) lehetséges értelmezése a történelmi keret összefüggésében.....	5
2. A hitvesi szimbolizmus „iskolája”.....	6
2.1 Házasságszimbolika Jer 2,1-3,5 történelmi kontextusában	7
2.2 Házasságszimbolika Ez 16 történelmi kontextusában	8
3. Az ózeási házasságszimbolika nyomai a jeremiási és ezekieli szövegek összevetésében.	9
3.1 Kiválasztás	10
3.3 Paráznaság, hűtlenség	15
3.4 Vádirat.....	20
3.5 Visszafogadás	24
Összefoglaló befejezés.....	27
Bibliográfia	29

Bevezető

Az Ószövetség gyakran alkalmaz képszerű ábrázolási módot mondanivalója érthetőbb kifejezése céljából, melyhez az allegóriát, a metaforát és a szimbólumot hívja segítségül. A prófétai irodalomban a házasságról szóló legtöbb részben is ez figyelhető meg, ennek során JHWH és Izrael kapcsolatának jelentéskörét akarták feltárni és tisztázni.

Őz újat hozott a prófétai irodalomba, ő használja először a házasság szimbólumát Isten és a választott nép kapcsolatának kifejezésére. Izraelből származott, és itt fejtette ki működését is II. Jeroboám uralkodásának utolsó esztendeitől (kb.750) számolva, megközelítőleg Izrael bukásáig (725). Tőle ihletődve több prófétai írás is visszanyúlik e szimbólumhoz, mely egy páratlan jellegű kapcsolatot fejez ki.¹Olyan személyes kapcsolat, amelyben Isten szeretetét, gondviselését és oltalmát élvezhetik. Ebben az életközösségben a személyesség megköveteli, hogy Isten irgalmas szeretete visszhangra találjon. Csak így alakulhat ki kölcsönös párbeszéd, amely a kapcsolat megmaradását és továbbfejlődését biztosítja. Az Isten iránti szeretet, a hűség és a törvények megtartása jelentené ezt a visszhangot. Így a szövetségben megpecsételődő kapcsolat, a házasság szimbólumának burkában sokkal közelebb hozza az értelemez a megismerhetetlen Istent. Ésszel teljesen felfogni nem tudjuk, ezért beszélni sem egyszerű róla.

A héber nyelvben nem találunk a magyar nyelvnek megfelelő *házasság* kifejezést, általában körülírással érzékeltetik a különböző szövegek. E fogalomhoz értelemben a legközelebb a *tyrIB*. (*b^erit*)² kifejezés áll, mely főképp a *szövetség* jellegét hordozza magában, de alkalmazzák a házasság kifejezésére is.³

Munkámban a hatástörténeti kritika módszerét alkalmazom, hogy Őz központi motívumán, a házasság szimbólumán keresztül vizsgáljam hatását az őt nem csak időben, de tematikailag is követő prófétákra.

H. G. Gadamer nevéhez fűződik a hatástörténeti vizsgálat (*Wirkungsgeschichte*), meglátásait a szentírásmagyarázatra is alkalmazta. Ez a módszer összekapcsolja a szöveg

¹ Josef Schreiner, *Az Ószövetség teológiája*, Szent István Társulat, Budapest, 2004, 28.

² F. Brown, S. R. Driver, C. A. Briggs, *Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, Peabody, MA: Hendrickson, 1905, 137.; Herbert Haag, *Bibliai lexikon*, Szent István Társulat, Budapest, 1989, 580.; J. Alberto Soggin, *Bevezetés az Ószövetségbe*, Kálvin Kiadó, Budapest, 1999, 139.

³ Frants Buhl (szerk.) *Gesenius*, 116.; Deissler, *Zwölf Propheten*, 14.; vö. Mal 2,14; Péld 2,17

történeti, múltbeli horizontját az értelmező saját megértési horizontjával. A vizsgálat fő tárgya a szöveg hatásának és újraértelmezésének a története, mert nem tárgyak, amelyeket semleges módon lehetne értelmezni. Ugyanakkor elemzi a szöveg befogadásának és aktualizálásának történetét is.⁴

Ennek vizsgálásához a prófétai irodalomban fellelhető, közvetlenül a házasság szimbólumát mélyrehatóan tárgyaló szövegeket (Jer2,2-3,5; Ez16) használtam fel, melyeket a hatástörténeten kívül biblikus teológiai szempontból is vizsgáltam. Célom rámutatni arra, hogy a politikai és vallási kontextus mennyire nyomja rá bélyegét és módosítja az átvett motívum jelentéskörét.

1. Óz vallási és politikai kontextusban

Nem áll szándékomban Óz korának részletes ismertetése, csak annyiban számolok be róla, amennyiben ez a házasság motívumának értelmezéséhez kapcsolódik, és ezt befolyásolja. Részletes tárgyalása azért kiemelt a többi prófétával (Jer, Ez) szemben, mert ez dolgozatom kiindulópontja, minden más prófétai szöveget ennek fényében fogok vizsgálni a hatástörténet szempontjából.

1.2 Politikai és vallási kontextus Óz 1 – 3 tükrében

Könyvének tematikai központja házasságának drámája: feleségül vette Gomert, de az elhagyta őt, de később megbocsátott neki és szeretetből visszafogadta. Ez Isten rendeléséből Izrael és JHWH kapcsolatát is szimbolizálja (Óz 3,1). A történet mögött a nép romlott vallási és erkölcsi helyzetének erős kritikája áll, kifejezve Isten ítélkező akaratát a pogány istenekhez forduló nép fölött.⁵ A vallási és politikai problémák okaként Isten ismeretének hiányát jelöli meg. Felelősöknek a vezető réteget tekinti: a királygyilkosságok útján hatalomra jutott uralkodókat és a papságot, akik elhanyagolják az isteni akarat keresését és Isten ismeretének tanítását.

⁴ Luz, Ulrich, *Evangelium és hatástörténet*, Hemeneutikai Kutatóközpont, Budapest, 1996, 26.; Zamfir Korinna, *Ószövetségi exegézis*, k.n. Kolozsvár, 2008, 22.

⁵ Rózsa Huba: *Az Ószövetség keletkezése II.*, 63 –67.; Schmatovich János: *Bevezetés az Ószövetségbe*, 368.; McCarthy, D. J. – Murphy, R. E.: *Ozeás jövődölése*, in: Brown, R.E., Fitzmyer, J.A., Murphy, R.E. (szerk.): *Jeromos Bibliakommentár I.*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002., 347.

A Jahve tisztelet kimerül az üres kultikus gyakorlatokban, a nép pedig Baál („Úr, parancsoló”) termékenységi isten tisztelete felé irányul, illetve a szinkretizmus útjára lép. A nép a Jahve kultusz álarca alatt pogány rítust is követett. Ózeás a régi Jahve–hagyományok ápolását és megőrzését szorgalmazza, ebből kiindulva feltételezhető, hogy közel állt az északi királyság levitai mozgalmához, melyet a kánaáni hagyományok elterjedése erőteljesen veszélyeztetett.⁶ Az istenüktől való elfordulásáért a népnek bűnhődnie kell, ez nem csupán jogi szankció, hanem mint bírói ítéletben közölt büntetés hangzik el. Ennek jogosságát Ózeásnak a történelmi múltba történő ismételt hivatkozása erősíti meg.⁷

1.3 A próféta házasságának (1,2–1,3b) lehetséges értelmezése a történelmi keret összefüggésében

Isten felszólítására Ózeás azt a feladatot kapja, hogy vegyen feleségül egy paráznát, és legyenek gyermekei tőle. Az indoklás Isten részéről a következő: *mert parázna módon elpártol az ország az Úrtól* (1,2), ezzel konkrétan kifejezi tettének szimbolikus vonatkozását: Izrael bűne Istennel szemben. Az isteni parancs végrehajtása nem csak szóbeli közlést követel meg Ózeástól, hanem egy tettben történő szimbolikus bemutatást. E végrehajtandó jelképes cselekedet nem a jövőben kell megtörténjen – eltérve az Ószövetség más jelképes cselekedeteitől – hanem a jelenben kell megtegye a próféta, „itt és most” Izrael jelenlegi bűneit állítva ezzel pellengére.⁸ A próféta házasságának ebből kifolyólag nyilvánvaló a szimbolikus karaktere: a parázna a hűtlen Izrael, Ózeás tette Isten végtelen hűségének és szeretetének szimbóluma. Ettől eltérően egyes értelmezők vízionális eseménynek, mások allegorikus történetnek tekintik az egészet.⁹

Ózeás házasságáról nem csak ilyen szimbolikus vonatkozásban, hanem valós eseményként is kell beszélnünk, hisz tudjuk, hogy a sémita mentalitás kedvelte a konkrét és megélhető szimbólumokat. Ezt több érv is alátámaszt, melyet napjaink legtöbb kutatója elfogad. Ózeás nem csak beszél az idegen kultusz ellen és a megtérés fontosságáról, ebben

⁶ von Rad, Gerhard: *Az Ószövetség teológiája II.*, 127.

⁷ McCarthy, D. J. – Murphy, R. E.: *Ózeás jóvendölése*, 349.

⁸ Jörg Jeremias, *Der Prophet Hosea*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1983, 25–26.; Deissler, Alfons, *Zwölf Propheten: Hosea, Joël, Amos*, Echter Verlag, Würzburg, 1985, 13.

⁹ Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 9.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 68.; Hanst, Michael, *Hosea*, in: Biographisch-Bibliographisch Kirchenlexikon; http://www.bautz.de/bbkl/h/hosea_p.shtml [Dátum: 2008.04.21.]

személyes élete is jel Izrael számára, ezért vesz valóban feleségül egy „parázna” nőt, Gomert.¹⁰ A fejezet egyes szám harmadik személyben számol be Ózeás tettéről és feleségéről a már említett Gomerről, Diblaim leányáról. Az elbeszélés részletessége, a személyek konkrét megnevezése szintén az esemény valóságos voltát erősíti meg. A „Gomer” nevet egyes exegeták részben egy nemzetség nevéként (vö. Ter 10,2) is értelmezik. Azonban megállapítják, hogy e két (Gomer, Diblaim) név etimológiai és szimbolikus vizsgálata nem vezet sok eredményre.¹¹

2. A hitvesi szimbolizmus „iskolája”

Ózeás kispróféta a VIII. században Izraelben próbált a vallási és erkölcsi szétesés, valamint a kánaánita istenek tisztelete ellen harcolni. Eszközül ehhez a házasság szimbólumához nyúlt, valamint személyes életével szoros kapcsolatban lévő jelképes cselekedeteket hajtott végre Isten utasításából. A különböző hagyományok egymásra való hatása a folyamatosan működő redakciós munka által azt eredményezték, hogy számtalan hasonló gondolat, kifejezés, motívum fedezhető fel a különböző könyvekben. Mindez láthatóan megerősíti Benyik állítását, mely szerint a *szentírási iratok önmagukon belül is továbbmagyarázták a korábbi írásokat a későbbi korok számára.*¹²

Ha felkutatjuk az ószövetségi iratokban a házasság szimbólumát, mint Isten és Izrael szövetségét, akkor hasonlóság és kapcsolat figyelhető meg a különböző szövegek között. Ilyen jellegű részek találhatóak Dtr-Iz és az Én-ben. Ezek is az ózeási hatás nyomat vizelik.

Az ismeretlen Deutero-Izajás VI. századi próféta, aki Ezekielhez hasonlóan a fogságban tevékenykedhetett. Ő is alkalmazza a házasság szimbólumát (Iz 49,18), de nem annyira jelentős értelemben, mint Óz, Jer vagy Ez. Az előbbiekhöz hasonlóan hivatkozik Izrael történelmi eredetére (Iz 40,3-5; 41,17–20), melynek keretében kihangsúlyozza Isten gondviselését. Az egységes világ az egy Istennel és az Ő egyetlen uralma – tematikából

¹⁰ Deissler, *Zwölf Propheten*, 13.; Székely János, A Szentírás tanítása a házasságról és a családról, 5.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 78.; Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 368.

¹¹ Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 15–16.

¹² Benyik György, *A Biblia zsidó magyarázatának vázlatos története az Amorákig*, in: Benyik György (szerk.), *A Biblia értelmezése*. Nemzetközi Bibliikus Konferencia. Szeged 2004. aug. 29 – szept. 1., JATEPress, Szeged, 2005., 13.

kibontakozik a népek végidőbeli békéjének képe. A házassághoz kapcsolódóan itt is megjelenik a hűtlenség *szégyene* és *gyalázata* (Iz 54,4 –6), de mindez pozitív irányba halad egy új kivonulás és honfoglalás felé. Új visszhangot ad Ózeás szövegeinek a deuteró-izajási iskola: a kapcsolat végkifejlete a hűtlen asszony szüzi feleséggé való átalakulása a hitves ingyenes, hűséges, kifürkészhetetlen és örök szeretete által (Iz 61,10; 62,4).¹³

Az Én bár nem a prófétai irodalom része, de szerzőjét bizonyára befolyásolta az ebben felbukkanó házasságszimbolika, mely hatással lehetett sajátos témája kifejtéséhez. Istennek népe iránti szeretetét a *házassággal*, és *érosszal* (jó, szép, igaz utáni vágyódás) mutatja be, melyhez a szerelmi és menyegzői dalok formáját használja.¹⁴ Nagy a valószínűsége, hogy mindezek alapforrásának főleg az ózeási hagyomány tekinthető.

2.1 Házasságszimbolika Jer 2,1-3,5 történeti kontextusában

Az ózeási házasságszimbolikát a prófétai irodalomban nagy valószínűséggel Jer használhatta fel elsőként, mert könyve magjának VII.-VI. századi keletkezésével ez áll időben a legközelebb Ózeáshoz.¹⁵ Valamint Jer 2,1-3,5 rész mondanivalója közvetlenül kapcsolódik a házasság témájához.

Jeremiás megközelítőleg negyven évig működött, ezt a korszakot az Óz korához hasonló hanyatlás jellemezte. Jojakim uralma alatt Júda a külpolitikai harcok során Egyiptom-barát politikát folytatott, melyhez kapcsolódóan egy hamis biztonságtudat lett úrrá a kultuszon, továbbá kezdtek feléledni a pogány vallási szokások is. Ez utóbbit kiigazította 622-ben Józija reformja, de később az a téves nézet lett elterjedté a zsidóság körében, hogy Isten minden körülmények között megmenti őket, melynek biztosítéka a templom és a kultusz külsőségei.¹⁶ A politikai problémák a Babilon elenni sikertelen lázadásokban öltöttek testet. Jer kritikusan áll szembe ezzel a helyzettel, a házasságtörő nő tettehez hasonlítja.

¹³ Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 414.; Soggin, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 270.; Schmatovich, *Az Ószövetség üzenete*, 147.

¹⁴ Soggin, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 420.

¹⁵ Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 390.; Couturier, G. P., *Jeremiás könyve*, 420.

¹⁶ Couturier, G. P., *Jeremiás könyve*, 418.

A hasonlóságok alapján feltételezhető, hogy Jeremiásra valóban hatással volt Ózeás tevékenysége, mert könyvének háttérében az ózeási teológia húzódik meg. Óz hosszú allegóriájával ellentétben Jer egy hasonlatra koncentrálna anélkül, hogy saját életét beleszövegezte. Kevés ózeási idézetet használ, de az átvett fordulatok, formák sokkal kiélezettebbek, mint ahogy az Ózeásnál olvasható.¹⁷ Mindkét prófétai mű a pusztai vándorlás korszakát idilli időszaknak tekinti, a nép *hűséges ifjúkorának*, a *jegyeség idejének* (Óz 2,17; Jer2,2) Isten és a nép között. Lényeges eltérés is megfigyelhető, mely abban áll, hogy míg Ózeás Izraelhez¹⁸ (itt született, itt működött) szólt, addig Jeremiás fő megszólítottja Jeruzsálem, Júda a központja, de többszörösen is, ismételt Izrael¹⁹ neve is. Ez szintén ózeási hatásnak tudható be, mert Jeremiás Júdában működött akkor, amikor Izrael már rég megszűnt királyságnak lenni.²⁰

A szövetségnek a fentebb már említett házasság-metaforáját szinte árnyéként kíséri végig a választott népre vonatkozóan a hűtlenség, paráználkodás szinonimáinak halmaza és gondolata. Ózeás könyvéből kiindulva ez is megtalálható Jeremiás könyvében. Mindkettő a kezdő okot a kánaáni népek kultúrájával való érintkezésben látja.

2.2 Házasságszimbólika Ez 16 történeti kontextusában

Ezekiel is, mint a Déli királysághoz tartozók egyike tanúja lehetett Júda összeomlásának utolsó napjainak. Szemben állt a babiloni uralom megtörésére irányuló törekvésekkel, de tényleges működését a fogság alatt fejtette ki. Valószínűleg a babiloniak jeruzsálemi ostromát is láthatta, mely a város és a templom pusztulásával végződött. Jeruzsálem lerombolása után a zsidó vallási közösség nem szűnt meg, a babiloni fogság alatt is sikerült túlélnie a kultusz összeomlását, de ehhez szükséges volt, hogy saját múltjukat értelmezni tudják. Ennek egyik formájának tekinthető a fogság alatt történő újragondolása a sokszínű vallási élményanyaguknak, és a korábbi szövegek magyarázatának továbbfejlesztése is. A fogság alatt a dtr bűn-bűnhődés történelmi szemlélet megpecsételte az akkor megszilárduló könyveket.²¹

¹⁷ Georg Fischer, *Jeremia 1-25*, Verlag Herder, Freiburg, 2005, 152.; Couturier, G. P., *Jeremiás könyve*, 418.

¹⁸ Izrael megszólítása: Óz 1,4; 1,6; 2,1; 2,4; 3,1; 3,4 -5;

¹⁹ Jeruzsálem megszólítása: Jer 2,2; 2,28; Izrael megszólítása: Jer 2,3-4; 2,14; 2,26; 2,31

²⁰ Soggin, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 311.; Schmatovich, *Az Ószövetség üzenete*, 146.

²¹ L. Boadt, *Ezekiel jövődölése*, 474-475; Benyik György, *A Biblia zsidó magyarázatának*, 15.

Ezekiel a 16. fejezetében merész allegorikus képek segítségével mutatja a be az istenéhez hűtlenné lett népet. Jeruzsálem és Jahve kapcsolatának történetét részletekbe menően leírja, a népet kitett árva leánygyermekhez hasonlítja, akit Jahve megment, s majd parázna feleség válik belőle. Nagyon sok hasonlóság figyelhető meg Ez és Jer között az ismétlődő kifejezéseken kívül, a prózai, életrajzi és önéletrajzi részekben, az igényesen megmunkált motívumok területén is. Ebből arra lehetne következtetni, hogy Ezekiel ismerhette még írott formában Jeremiás próféciait, bár ennek valószínűsége nagyon csekély.

Ha nem csak az említett fejezetekre szorítkozunk, hanem az egész könyvet vesszük figyelembe, akkor kitűnik egy közös történelemszemlélet is. Mindkét könyv (Ez és Jer) szerint Isten a nép hűtlenségét politikai csapással torolja meg, melynek fő eszköze Babilon (Jer 4–6; Jer 29; Ez 4;17;21).²² A bűn kérdésében viszont eltér Ezekiel tanítása a Jeremiásétól, mert számára Izrael népének bűne a szent szférájában (Ez 5,11; 8,7-18; 14,3-5) jelentkezik, ezért is ostromozza a jobban a kultikus hiányosságokat²³

3. Az ózeási házasságszimbolika nyomai a jeremiási és ezekieli szövegek összevetésében

Óz könyvének hatását a házasság metaforája által követem nyomon, a fentebb említett próféták műveinek egyidejű összevetése révén. Ennek alapjául Andreas Weider korábban már idézet művét vettem figyelembe, amelynek egyik fejezetében a szerző párhuzamot állít Óz és Jer könyvekben található házasságszimbólumok között. Weider célja a közös motívumok kiemelése és összehasonlítása volt, melynek eredményeképpen a következő pontokat emelte ki:

- Egyiptomból való kivezetés
- a pusztai vándorlás
- a föld adományozása és a föld termései
- Izrael paráznasága

²² Lawrence Boadt, *Ezekiel jövődölése*, in: Brown, R.E., Fitzmyer, J.A., Murphy, R.E. (szerk.): *Jeromos Bibliakommentár I.*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002, 473-507., 476–477.; Gerhard von Rad, *Az Ószövetség teológiája II.*, Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 192.

²³ G. von Rad, *Az Ószövetség teológiája II.*, 193, 203; Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 407.

- hibás Isten-ismeret²⁴

Ezt vázlatul használva kiegészíteném Ezekiel 16. fejezetének hasonló módon történő elemzésével. Weider által meghatározott szempontokat csak részben fogom alkalmazni. Nem egyszerűen az azonos motívumokat akarom kimutatni, hanem általuk az ózeási hatás nyomait felkutatni, s az esetleges különbségeket is felvillantani.

Mindhárom prófétai elbeszélés megegyezik abban, hogy a „házasság” nem egy pontszerű találkozás Isten és népe között, hanem folyamatában létezik, dinamikus, megvannak az ún. lépcsőfokai. Ebből kiindulva helyezem a szövegrészeket egybevető vizsgálat alá az általam összeállított következő tematikus pontok alapján:

1. Kiválasztás
2. Eljegyzés és ajándékozás
3. Paráznaság, hűtlenség
4. Vádirat
5. Visszafogadás

3.1 Kiválasztás

A *bāhar* – választás, kiválasztás fogalma, a jelen kontextusban egyfajta kiemelést jelent, Isten szabad elhatározásából Izraelt tulajdon népévé emelte fel. Jahve nem csak különleges kapcsoltba lép vele, hanem tanúsítja akár csak a szövetséghez kötődő ígéretek, hogy terve van a néppel, még hozzá egy határozott célkitűzése.²⁵ Ez a motívum az Egyiptomból való kivonulásig nyúlik vissza, de valószínűleg a fogság idején fogalmazódhatott meg. Reményt próbált kovácsolni az isteni ígéretekbe vetet feltétel nélküli bizalomból arra vonatkozóan, hogy Jahve ki fogja menteni őket a babiloni iga fogságából.²⁶

A kiválasztás lényegében nem más, mint elkülönítés a különleges létre, egy közvetlen kapcsolat Isten vonzalmában és szeretetében. Ez maga után vonja Izrael

²⁴ Weider, *Ehmetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 213-214.

²⁵ H. Haag, *Bibliai lexikon*, 417., 1004-1005; Schreiner, *Az Ószövetség teológiája*, 25-26.

²⁶ Schreiner, *Az Ószövetség teológiája*, 28.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 202.

létalapjának megerősítését, ami a kiválasztás következtében szent és egészen Isten mellé állítottá, azaz elkülönítetté válik.²⁷

Az említett három próféta közül Ezekiel az, aki részletekbe menően, szinte drámai módon beszéli el, hogy miként tette meg Jahve a szövetségekötéshez vezető út legelső lépését: a kiválasztást (Óz 2,16-17; Jer 2,2b; Ez 16,6-7)

Ezekiel könyvének nagyon kidolgozott és szemléletes képekkel indul a 16. fejezete, melynek egészét egy allegorikus történetnek szentel, amely a mezőre kitett árva lányról szól.²⁸ Nagy valószínűséggel többnyire az ózeási hagyományból az eljegyzés és házasság képét használta fel, így mutatja be Jeruzsálemet, mint hitveséhez (Jahvehoz) hűtlen asszonyt.²⁹ Sajátos színezetet ad könyvének a papi hagyomány szelleme is, mely szókincsében és gondolatvilágában figyelhető meg, amint Izrael kezdetéről kialakított történelemképét élénk tárja.³⁰ A múltban megtörtént kiválasztásnak, valamint az azt követő eseményeknek is maga Isten a narrátora. Bár a prófétára bízta a nép figyelmeztetését, mégis Ő az, aki kronologikusan elbeszéli azt a folyamatot, ahogy a néppel való kapcsolata alakult. A város kánaánita eredetére is utal, amelytől elindulva kritikusan vádolva mutatja be népe hűtlenségét.

Jeremiás VII. századi próféta, aki szintén Jeruzsálem és Júda vallási és erkölcsi viszonyait kritizálta. Könyve Ezekielhez hasonló szempontból közelíti meg a kiválasztás (Jer 2,2) idejére való visszaemlékezést (próféta felszólítása egy szóesemény–formula keretében Ez 16,1; Jer 2,1; Isten visszaemlékezése). Nála egyszerűbben jelennek meg azok a fogalmak, amelyek a kiválasztáshoz kapcsolódnak a történelem és a személyes kapcsolat milyenségének szempontjából: *ifjúkori hűség, jegyesség ideje, szeretet, puszta (be nem vetett föld)* Jer 2,2-ben. Egy közös boldog múlt képét festi meg, ami utalhat arra is, hogy ezt még a nehéz körülmények (puszta, be nem vetett föld) sem keserítik meg. Ezek a kifejezések ugyanakkor utalnak az Egyiptomból való szabadulásra és az ezt követő pusztai

²⁷ Schreiner, *Az Ószövetség teológiája*, 28.; Karaffa, *Ítélet és üdvösség*, 613.

²⁸ L. Boadt, *Ezekiel jövődölése*, 407.; G. von Rad, *Az Ószövetség teológiája II.*, 197.

²⁹ Rudolf Mosis, *Das Buch Ezechiel I.*, ST. Benno – Verlag, Leipzig, 1978, 167.; Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 404. Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 222.

³⁰ Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 407.; R. Mosis, *Das Buch Ezechiel I.*, 169.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 207.; G. von Rad, *Az Ószövetség teológiája II.*, 194-195.

vándorlás idejére.³¹ Ezt nem csak Jer, de Óz is Izrael történetének eszményi korszakának tekint, a mély vallási hűség idejeként.³² A Jeremiásnál olvasható *első termés* (vagy *termés zsengeje*) a népre vonatkozóan utal arra, hogy Jahve tulajdonai (Jer 2,3) nem egyszerűen *lefoglalt, elkülönítettek* az isteni világ számára, hanem *szentek*, valamiképpen részsülnek Isten lényegéből. Ezek a kifejezések már elővételezik a szövetség gondolatát Isten és népe között. Megszentelt első termését Jahve meg is védelmezi, nem engedi, hogy „megegyék”, idegenek hatalma alá kerüljenek. Ezzel Jer bizonyára Asszíriára és Nebukadnezárra, Babilon uralkodójára utalhatott, ahogy ezt későbbi fejezeteiben is láthatjuk: Jer 30,16; 50,7.17; 51, 34.³³

Ózeásnál nem található a kiválasztásra való visszaemlékezés direkt formája, de mégis szerepelnek nála ennek tipikus motívumai (*puszta, ifjúsága napjai* Óz 2,16-17). Ezek a már említett eszményi korszakot olyan kontextusba helyezik, mint az a pont vagy állapot, amelyhez a visszatérés a nép visszafogadását jelentené.³⁴ Azért beszélek már visszafogadásról, mert Óz nem ezzel a gondolattal indít, mint Jer vagy Ez, csak a vádak után hangzik el, mint a visszafogadás bevezetője. Óz házasságszimbólumának kifejtése bonyolultabb, személyes érzelmek is áthatják, mert nála meg is személyesítődik Izrael felesége Gomer, valamint gyermekei személyében, aki nem csupán egy metafora, hanem egy korporatív személy és ugyanakkor nagy valószínűséggel valóban a próféta felesége volt.³⁵

Összefoglalva: míg Jer és Ez az isteni felszólítás, majd a kiválasztás képeivel indulnak, addig Ózeásnál is megtalálható a felszólítás azzal az eltéréssel hogy a házasságra vonatkozóan. A próféta házasságának bemutatását, annak megszegésének leírását követően

³¹ Couturier, G. P.: *Jeremiás könyve*, in: Brown, R.E., Fitzmyer, J.A., Murphy, R.E. (szerk.), *Jeromos Bibliakommentár I.*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002, 417-462, 426.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 193.; G. Fischer, *Jeremia 1-25*, 155.

³² Weider, *Ehmetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 206.

³³ Couturier, G. P., *Jeremiás könyve*, 426.; G. Fischer, *Jeremia 1-25*, 156.

³⁴ Weider, *Ehmetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 207.

³⁵ Weider, *Ehmetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 17.; Székely J., *A Szentírás tanítása a házasságról és a családról*, 5.; Rózsa Huba, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 78.; Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 368.; G. von Rad, *Az Ószövetség teológiája II.*, 127.; Michael Hanst, *Hosea*, in: Biographisch-Bibliografisch Kirchenlexikon, http://www.bautz.de/bbkl/h/hosea_p.shtml [Dátum: 2008.01.21.]

utal a pusztai vándorlás idejére. Ez Izrael történetének döntő eseménye, mint az üdvtörténet, valamint az Isten és népe közti harmonikus kapcsolat origó pontja.³⁶

Mindhárom visszaemlékezés közül az Ezekielét emelném ki, ahol meg is fogalmazódik, hogy a nép számára milyen jelentőséggel bír ez a kiválasztottságuk. Izrael ezt nem érdemelte ki, mint amoriták és hettiták (ószövetség jelölése a pogány népekre, eredetileg is kánaánit város volt Jeruzsálem) leszármazottja, illegitim, védtelen, árva, aki magára van hagyva és így teljesen halálra ítélve.³⁷ Szégyenéből és mocskából Isten az aki csodálatosan kiemeli, az ismételten elhangzó „Maradj életben!” szavai által kiválasztja és megmenti életét. Kiválasztásával Isten életet és szövetséget ajándékoz a népnek.³⁸

3.2 Eljegyzés és ajándékozás

A címben említett gesztusok a szövetség megkötését fejezik ki. A zsidó házassági szokásokhoz vezethető vissza, amikor a menyasszony a jegyajándék elfogadása után a férfi birtokába került, egy adott úr hozzátartozójává vált és szövetségük megpecsételődött. Ez arra is vonatkozott, hogy a férfinak, mint a család fejének kötelessége gondoskodni választottjáról, de a feleséget is kötelezte, mégpedig a hűségre és az engedelmességre. A szokások részét képezte egy jelképes cselekedet: a köntös csücskét ráteríteni az ifjú menyasszonyra, ezzel a völegény kifejezte gondoskodó és védelmező szándékát házastársa iránt.³⁹

Ez a szemléletes gesztus csak Ezekielnél található meg a már említett három prófétai írás közül. Az Ez 16,8 rész még közelebb megy a házasság szövetség jellegű szimbólumához: *a szerelem ideje...megesküdtem neked és szövetségre léptem veled...az enyém lettél* – szavakat használva. A szövetség megkötésének ilyen nyilvánvaló formája nincs jelen a másik két prófétai szövegben, hisz beleértődik a pusztai vándorlás megemlékezésébe (Jer2,2), valamint a Gomerrel való házasságkötés (Óz1,3) aktusába. Mindezek szimbolikus jellege kifejezik Jahve és Izrael szeretetkapcsolatát, melyet a

³⁶ Fuhs, Hans Ferdinand, *Ezechiel 1 – 24*, Echter Verlag, Würzburg, 1986, 80.; Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 151.; Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 371.; G. von Rad, *Az Ószövetség teológiája II.*, 132.

³⁷ L. Boadt, *Ezekiel jövődölése*, 490-491.; R. Mosis, *Das Buch Ezechiel I.*, 171-172.; G. von Rad, *Az Ószövetség teológiája II.*, 198.

³⁸ Fuhs, *Ezechiel*, 80-81.; R. Mosis, *Das Buch Ezechiel I.*, 167.

³⁹ H. Haag, *Bibliai lexikon*, 581.; H. W. Wolf, *Az Ószövetség antropológiája*, Harmat-PRTA, Budapest, 2001, 207.

pusztai vándorlás során a Sinai hegyen Isten az ígéreteivel elköteleződött néppel a szövetségben testesített és kötött meg.

A jegyajándékok felsorolása melyet Jahve népének adott szövetsége jeléül viszont Ózeásnál (2,7b) és Jeremiásnál (2,7) Istennek visszaemlékezésébe ágyazva olvasható. Kifejezik, hogy Jahve saját tulajdonául választotta őket, nemcsak adományokkal, de védelmével is megajándékozta őket. Erre vonatkoznak Istennek a történelemben véghezvitt nagy tettei, melyek a szövegekben szétszórva lelhetőek fel: a nép kivezetése Egyiptomból, oltalom a pusztai vándorlás során, az ígéret földjére vezetés.⁴⁰

Jeremiás csak *gyümölcsöskertet*, valamint *gyümölcsöket* említ, mint jegyajándékokat. Ózeás listája ennél valamivel hosszabb, a zsidó nő számára fontos dolgokat sorol fel: *kenyér és víz, gyapjú és len, olaj és ital* (2,7b). Az első fogalompárban megjelöli a mindennapi élet fenntartásához alapvetően szükséges táplálékot: *kenyér és víz*, melynek hiánya a klímára való tekintettel a keleti ember számára egyenlő a halállal. A második fogalompárban az állati és növényi eredetű nyersanyagokat említi, amelyekből az öltözéküket állították elő. Ettől sem lehetett egy izraelitának eltekintenie a nagy forráság miatt. A harmadik fogalompárba csoportosíthatóak azok a luxusáruk, mint az *olaj* vagy az *ital*, melyek a magasabb életszínvonal nélkülözhetetlen tartozékai. Az ital az emberi szívet vidámítja meg, míg az olajt több mindenre felhasználták: ételekhez, sebre gyógyírnak, lámpába világítani, kultikus célokra valamint kenőcs és más kozmetikai szerek alapanyagaként.⁴¹ Az ózeási jegyajándék-lista kibővül még többször is megismétlődik néhány változással, mint például a 2,10 részben, ahol az arannyal és ezüsttel egészítődik ki. Ez fokozza mindazt a pompát, amit Izrael Jahvének köszönhet, kifejezi, hogy mindezek megadása egyedül az ő isteni hatalmának köszönhető. A dublettek a történelem során a szöveg folyamatos bővülésének és egy későbbi redakció munkájának is tekinthető, ami végül feldúlja a szöveg szerkezetét.⁴²

⁴⁰ Weider, *Ehmetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 208.; Rózsa Huba, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 193.; Couturier, G. P., *Jeremiás könyve*, 426.

⁴¹ Weider, *Ehmetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 95-96.; H. Haag, *Bibliai lexikon*, 1342-1343.

⁴² Deissler, *Zwölf Propheten*, 19.; Weider, *Ehmetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 98., 101.; McCarthy, D. J. – Murphy, R. E., *Ózeás jövődölése*, 352.

A szövetségre és a vele járó jegyajándékokra, jólétre való visszaemlékezés úgy Jeremiásnál, mint Ózeásnál a hűtlen nép ellen irányul, mint az istentől származó szeretet és ajándékok elherdálásának, valamint bűnösségüknek bizonyítéka.

Az eljegyzés említését követően Ez 16,9-13 is felsorolja mindazt a sok jegyajándékot, amit Jahve szeretett választottjának adományozott egy keleti szépségideálhoz illően, nem egyszerűen csak birtokba vette a zsidó házassági szokásokhoz hasonlóan.⁴³ Ezt az ózeási jegyajándéklistához hasonlóan teszi: *olaj, sokszínű finom ruha, saru, ékszerek (karperec, nyaklánc, száj fölé gyűrű, fülbevaló, díszes korona), finom ételek (lisztláng, méz, olaj)*. Mindebből nyilvánvalónak tűnik a hagyományozódás és a forrás eredete.

Jahve maga az, ki jegyesét gondoskodásának és szeretetének tetteire emlékezteti, Ő az, aki megmentette, megmosta, táplálta, felöltöztette, és ékszerekkel ékesítette. Végül kijelenti, hogy mindennek jóvoltából *szépséges* lett, s ráadásul elérte a királynői címet is (16,9-14).⁴⁴ A felsoroltak részben utalnak a zsidó házasságkötési szokásokra a jegyajándékokat illetően, valamint arra is, hogy Isten saját pompáját tette jelenvalóvá a népen az egész világ számára. Királynévé tette, részesítette uralmában, ami vonatkozhat a dávidi királyság dicsőségére, pompájára és nagyságára. Kifejezi továbbá, hogy a nép Jahve kegyelméből emelkedett föl, és lett elismert hatalom más nemzetek előtt.⁴⁵

3.3 Paráznaság, hűtlenség

Jahve és népének kapcsolatában ez az a szakasz, mely az eltávolodást, a szövetség felbomlását jelenti. A paráznaság és hűtlenség gyűjtőfogalmai alatt a próféták ugyanazt az Istentől való elfordulást bírálják, míg annak konkrétabb jelentése a próféta személyétől, és annak történeti korától függ. Először azt vizsgálom meg, hogy egy VIII. századi próféta miért és milyen értelemben rója fel bűnül népe számára a paráznaságot.

II. Jeroboám uralkodásának utolsó esztendeitől kezdődően Ózeás tanúja volt Izrael politikai és társadalmi összeomlásának, ennek mélyebb okát a teljes vallási és erkölcsi szétesésben látta. A hivatalos államvallás lényege elcsorbult a vallási szinkretizmus

⁴³ H. Haag, *Bibliai lexikon*, 802.; Fuhs, *Ecechiel*, 82.

⁴⁴ H. Haag, *Bibliai lexikon*, 580-581.; Fuhs, *Ecechiel*, 82.

⁴⁵ R. Mosis, *Das Buch Ezechiel I.*, 174., 177-178.

erőteljes terjedésével.⁴⁶ A Jahve kultusz keretein belül elterjedt jelenségnek számított a pogány eredetű kultikus prostitúció, amelyet az életerő és a termékenység valamelyik istenének (Astarte, Baál és az anyaföld közötti *hieros gamos*) tiszteletére, tehát vallásos indíttatásból gyakorolták, mint áldozatos önátadást az istenségnek.⁴⁷ Azzal a hittel tették mindezt a pogányok, hogy ez által mintegy kikövetelik az istenségtől várt termékenységet. A kánaánita hatásnak engedő izraeliták nem csak az egyes rítuselemeket vették át, hanem ezt a mentalitást is. Isten számukra többé már nem partner, nem életük meghatározó hatalma, csupán egy istenség a többi közül, akit fel lehet használni saját céljaik elérésére.⁴⁸

Izrael paráznasága a bálványimádó viselkedésében, a Jahve-kultuszhoz való hűtlenségben nyilvánul meg.⁴⁹ Ózeás működésének célja ennek visszaszorítása és a megtérés fontosságának hirdetése. A próféta erről nem csak beszél, hanem személyes élete is jel Izrael számára, ezért vesz valóban feleségül egy „parázna” nőt, Gomert, aki a kortárs Izraelt is képviseli.⁵⁰ A feleség paráznaságának mibenlétéről több vélemény is született,⁵¹ de ennek ismertetése nem tartozik feltétlenül a témához, ezért eltekintek tőle, inkább a paráznaságra vonatkozó részeket helyezem előtérbe.

Ózeásnál négy fontosabb vers vonatkozik nyilvánvalóan a paráznaságra. Az első a *parázna nő* kifejezés, mely Óz 1,2-ben található, mely elsősorban a próféta jövődöbeli feleségére utal, másodsorban pedig a kortárs Izraelt képviselő korporatív személy. A következő utalás a *paráznaságának jegyei* (Óz 2,4), ezek eltávolítására való felszólításban hangzik el ez a szókapcsolat, amely mint ultimátum figyelmezteti a hűtlent, ugyanakkor ez utalás a Baált imádók különféle jelvényeire is.⁵²

A harmadik kifejezés, melyet Izrael gyermekeire alkalmaz: *paráznaságnak fiai* (Óz 2,6). Az asszony bűnös viselkedése megbélyegzi gyermekeit is. A gyermekek, akik eddig anyjuk

⁴⁶ Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 63-64.; Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 368.; G. von Rad, *Az Ószövetség teológiája II.*, 129.

⁴⁷ Deissler, *Zwölf Propheten*, 18.; Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 14.; Hans Beidermann, *Szimbólum – lexikon*, Corvina, Szekszárd, 1996, 309.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 65.; H. Haag, *Bibliai lexikon*, 107.

⁴⁸ Karaffa, *Ítélet és üdvösség*, 614–615.; Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 371.

⁴⁹ Karaffa, *Ítélet és üdvösség*, 614.

⁵⁰ Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 17.; Székely, *A Szentírás tanítása a házasságról és a családról*, 5.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 78.; Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 368.

⁵¹ Gomer paráznaságáról szólan vö. Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 9.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 69.; McCarthy, D. J.– Murphy, R. E., *Ózeás jövődöbelése*, 351.

⁵² McCarthy, D. J.– Murphy, R. E., *Ózeás jövődöbelése*, 352.; Deissler, *Zwölf Propheten*, 16.

megvádolására voltak felszólítva, most ők maguk is a vád alá kerülnek. Az utolsó kifejezés, mely nem annyira nyilvánvaló, mint az előzőek: *szereői után megy* (Óz 2,7b). A *szereők* alatt itt azokat a pogány isteneket kell érteni, melyek követése miatt a nép elfordul Jahvétól. Ez kibővül a parázna asszonynak tulajdonított szavakban, hol az adományok (2,7b) adományozójának, a szajha bérének megfizetőiként vannak bemutatva.⁵³

Jeremiás próféta negyven évtizedes tevékenysége során, mely Júda királyságának kb. a bukásáig tartott, kritikusan szemlélte a politikai eseményeket. Azt a JHW-tól való eltávolodást bírálja, amit paráznasággként nevez meg az ózeási hagyomány hatására a 2. és 3. fejezeteiben. Bár ezt a motívumot Ózeás előtt már használták, mégis ennél az Északi királyságból származó prófétánál jelenik meg, mint kidolgozott árnyalt téma.⁵⁴ Az említett felfogás felelőtlen politikai magatartást eredményezett a zsidó vezetők részéről, ami a Babilon elenni sikertelen lázadásokban öltött testet. A babiloni fennhatóság alá került hajdani Júdeából sokan elmenekültek, valószínűleg ők hurcolták magukkal Jeremiást is, aki viszont a maradás véleménye mellett próbált kiállni a babiloniakkal szembeni békés magatartást indítványozva.⁵⁵

E kort bírálja Jer 2.,3. fejezetei: a zsidó kultusz Jahvétól való elfordulását, mely a korábban már említett ózeási szimbólumok által juttat kifejezésre azzal az eltéréssel, hogy értelemét kibővíti a politika területén történő elfordulással is.⁵⁶ Ezt különbözőképpen fejezi ki, nemcsak a *paráznaság*, *megszentségtelenítés* (Jer3,1; 3,3b) fogalmakkal. Jer3,1-ben hivatkozik a MTörv24,1-4-ben leírt jogesetre, az elvált nők visszafogadásának tiltására. Ezt ismét egy retorikus kérdés követi, melyben a visszafogadás lehetséges hatását nevezi meg: a *föld megszenségtelenített* lenne, amit felerősít a *teljesen* jelzővel. A törvény ellen való vétés az Ószövetségben a kauzalitás alapján általában a föld szakralitása ellen irányul, bizonyára a *föld* a rajta lakókra vonatkozik. A nő bűnösségének kiélezése folytatódik az *akkor te / de te* kezdetű kérdésben. A gondolat háttérében felsejlik Óz 3. fejezetének a visszafogadásról alkotott gondolata, de Jer-nál itt még nem fogalmazódik meg, ahhoz két törvény megszegése lenne szükséges: a paráznát illető halálbüntetés és a már említett tilos visszafogadást illetően. Ezen kívül még szükséges lenne egy olyan kegyelmi aktus,

⁵³ Deissler, *Zwölf Propheten*, 17.; Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 210-211.

⁵⁴ Deissler, *Zwölf Propheten*, 14.; Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 209.

⁵⁵ Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 161-162.

⁵⁶ Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 203.; Couturier, G. P.: *Jeremiás könyve*, 428.

amelyben ez mégis lehetséges Jahve részéről. A következő helyen (Jer 3,3b) a nép magatartását olyan *asszony homlokához* hasonlítja, aki *nem akar pirulni*, aki *parázna*. Ezzel fejezi ki azok önhitt és provokáló viselkedését, a homlok pedig arra a nyilvánvaló ellenállásra utal, amit a nő tanúsít, ahogy a szemérmességet megtagadva önmagát mentegeti.⁵⁷

Más kifejezést is használ Jer mégpedig: az *idegenek után megy* (Jer 2,5; 2,25). Ez utóbbi kifejezés nem csak az ózeási értelemben vett paráznaságot jelenti, hanem a kultusz és az ország megszenteltelenítését, beszennyezését is. Nem egyszerűen csak az Istennel való kapcsolat feladásáról beszél, hanem a tőle való elfordulástól és más, pogány istenek aktív követéséről.⁵⁸ Nagyon személetes és a zsidó mentalitásról árulkodó hasonlat, mely a hűtlen népet gyorslábú *tevekancához*, *vadszamárhoz* hasonlítja, kiélezve és kigúnyolva a Baál kultuszhoz kapcsolódók viselkedését. Jer 2,25-ben az *idegenek után megy* - már úgy fordul elő, mint a hűtlen nő vallomása egyes szám első személyben. Ebben még jobban megerősödik az isteni figyelmeztetés hiábavalósága a vágytól függő személlyel szemben, aki nem tudja lényét megváltoztatni.⁵⁹ Ismét egy önkritikai és retorikus kérdését használja fel Istennek, hogy az asszony bűnösségét kifejezze: *gonoszság, vétség* (Jer2,5 fordítástól függően).

A *parázna* kifejezés használata Ez prófétánál ismét változott, amit a történelmi tényezők is nagyban befolyásoltak. A próféta bizonyára figyelemmel kísérte a Jeruzsálem pusztulásáig lejátszódó eseményeket.

Könyvében megfigyelhető Izrael hibáiról, bűneiről szóló hosszú listaszerű felsorolás, valamint a kultikus szentség fontosságának kihangsúlyozása. Mindez a prófétai és papi hagyomány szorosan összekapcsolódásának lehet a nyoma.⁶⁰ Úgy beszél Ez a bűnről, mint a legnagyobb hálátlanságról Istennel szemben. Ezt a házasság szimbólumához visszanyúlva fejt ki ózeási hatásra, a paráznaság, a hűtlenkedés bűnének

⁵⁷ Sebastian Grätz, *Die vergebliche Suche nach Gott. Traditions- und kompositionsgeschichtliche Überlegung zu Herkunft und Funktion der Strafvorstellung in Hos iv 1-vi 6*, in: *Vetus Testamentum L*, 2 (2000), 200-217., 202. ; Fischer, *Jeremia 1-25*, 185-186.; Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 203-204.

⁵⁸ Fischer, *Jeremia 1-25*, 157.; Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 211.

⁵⁹ Couturier, G. P.: *Jeremiás könyve*, 427.; Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 203.; Fischer, *Jeremia 1-25*; 169.

⁶⁰ Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 207.; G. von Rad, *Az Ószövetség teológiája II.*, 191.,194-195.

allegóriájában.⁶¹ Ilyen szavakkal fejezi ki a női szimbólumnak, vagyis mint Jeruzsálemnek bűnösségét. A parázna szót három helyen is használja különböző alakban. Ez16,15 (*parázna lettél hírneved miatt*) részében a nép önhittségét, és Istennek pogány istenségekre való lecserélését ostromozza. A mély bizalom, ami jelen esetben önhittségbe torkollik, az ószövetségi gondolkodás alapján azt jelentette, hogy valaki egész létét és mindenét fenntartás nélkül arra alapozza akiben megbízik. A nép existenciájának valóban Jahve az alapja, de ők ezt utasították el, bizalmukat balgán elsősorban önmagukba és a pogány istenekbe fektették. A hűtlenkedés gondolatát boncolja tovább a 16,25b (*megsokasítottad paráznaságaid*), melynek egészének értelmében úgy alacsonyítja le a paráznát, hogy annyira készségesnek mutatja a házasságtörésre, hogy szinte erőszakos módon is, de mindenáron ezt akarja elérni. Jeremiáshoz (2,25) hasonlóan az esztelen túlfűtöttség itt is értelmezhető úgy mint a nép karakternélküli és ostoba követése és kegyelem keresése az idegen hatalmakat illetően. Egy másik hely a 16,36 (*paráználkodásaidban felfedted szemérmedet*) szintén ezt részletezi.⁶² A hűtlenkedés bűnét fokozza a kétszer egymás után megjelenő 16,28b és 16,29b részekben a *nem laktál jól* kifejezéssel, mely éhségszerű ösztönként mutatja a be a parázna ilyen jellegű szükségletét. Ebből is látható, hogy Jeremiáshoz hasonlóan Ezekielnél sem ritkák a dublettek, melyeket a kihangsúlyozás eszközeinek, ill. a próféta szavainak utólagos feldolgozásának eredményeként tekinthetünk.⁶³

A próféta komorabb képet fest, kiélezettebben veti a hűtlen Izrael szemére bűneit, mint Óz vagy Jer. Mindezt azért teszi, mert konfrontálnia kell Izrael engedetlenségét Isten felhívásával. Meg kell alapozza a közelgő büntetést, a nép folytonos lázadása olyan súlyos ok, ami miatt még Isten hosszan türésének is vége szakadhat, és magára vonja a jogos büntetés, Isten ítéletét.⁶⁴ Ez annak tudható be, hogy a fogságban élő izraeliták úgy gondolták, hogy atyáik vétkei miatt átmenetileg vannak ebben a szorult helyzetben, nem pedig saját bűneik miatt. Ezekiel ennek ellenkezőjére akarja felhívni a figyelmet,

⁶¹ G. von Rad, *Az Ószövetség teológiája II.*, 193.; Fuhs, *Ezechiel*, 80.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 223.

⁶² R. Mosis, *Das Buch Ezechiel I.*, 179., 181.; Fuhs, *Ezechiel*, 82.

⁶³ Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 212.

⁶⁴ R. Mosis, *Das Buch Ezechiel I.*, 169.; Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 407.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 224.

eloszlatni ezt a hamis illúziót. Ez a szándéka jut érvényre a terjengős jelképes történetben, mely úgy hat, mintha Ez mindent el akarna mondani Izrael hűtlenségéről.⁶⁵

3.4 Vádirat

A szövetség megszegéséről szóló részek a *rib* (per) mintájára vannak megírva. J. Harvey szerint ez a Kr.e. II. évezredbeli nemzeti jog hatására formálódott ki a szövetségekötés és szövetség-felbontás irodalmi formájaként. Nem a teljes minta átvételéről lehet szó, csupán egyes részek egyeznek meg, amelyek a következők: történeti áttekintés, vádak felsorolása és végül ultimátum adása.⁶⁶

A már említett prófétai irodalomban Jahve ilyen jogi hatást tükröző keretek között fejt ki, hogy a paráznság, hűtlenkedés általános vétsége mellett mi az, amivel népe sérelmet okozott a hajdani szeretetteljes és egyedülálló szövetségükben. A közös források használatának következtében nagyon sok hasonlóság fedezhető fel, ahogy ezt már Weider is összegezte Jer és Óz közös motívumait illetően.⁶⁷ Az alapvetőnek tekinthető ózeási hagyományból indulok ki, majd az egyre bővülő „vád-pontok” listáját fogom ismertetni.

Óz könyvében könnyen felismerhetőek a nemzeti jog nyomai. A vádirat vagy más néven perbeszéd, szenvedélyesen és hatásosan indul: a próféta gyermekeinek felszólításával kezdődik: *szálljatok perbe* (Óz 2,4), amely saját anyjuk ellen irányul. Az ismételt felszólítás szavai hivatalos jogi stílust kölcsönöznek a szövegnek. A hűtlen asszonyhoz szóló vádirat szerkezetileg láthatóan tagolt szövegegység, melynek felépítése a következő pontokból áll össze: vádirat, figyelmeztetés, háromszori ismétlése a vádpontoknak és az ítéletnek.⁶⁸ Valószínűleg eredetileg önálló részek voltak, csak későbbi redakció fűzhette őket egybe, ami megmagyarázhatná az egyes ismétlődéseket.⁶⁹

A „vádirat” allegóriája egyszerű: az anya Izraelt testesíti meg, a gyermekek Izrael népét, ebből kifolyólag az ítélet őket is érinti, ők maguk is az ítélet tárgyává válnak (2,6).

⁶⁵ Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 202.; G. von Rad, *Az Ószövetség teológiája II.*, 198.

⁶⁶ Couturier, G. P., *Jeremiás könyve*, 425-426.

⁶⁷ táblázatosított egyeztetés: Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 213-214.

⁶⁸ J. Jeremias: *Der Prophet Hosea*, 38.; McCarthy, D. J.–Murphy, R. E., *Ózeás jövődölése*, 352.

⁶⁹ McCarthy, D. J.–Murphy, R. E., *Ózeás jövődölése*, 352.; J. Jeremias: *Der Prophet Hosea*, 38.

Jahve az egyidejű vádló és bíró, ez utóbbit a háromszor előforduló *ezért* kezdetű kijelentések támasztják alá, melyek úgy hatnak mint egy-egy bírói végzés.⁷⁰ Jahve kijelentésében: *ő nem feleségem nekem, és én nem vagyok a férje neki*, arra a szövetségkötési formulára épít, mely kifejezi, hogy a szövetség megkötött, összetartoznak. Ezt tagadva, pedig a közöttük megszűnt szövetségi és házastársi viszonyt fejezi ki.⁷¹ Ebben is visszacseng a korábban már említett *berit* két lehetséges értelme: házasság és szövetség.

Ózeásnál két fontos vádat találunk, amelyekkel alátámasztja, és egyúttal kiegészíti a nép bűnösségét. Az első vád 2,10-ben található: *nem ismer*, a másik vád pedig a 2,15-ben ehhez hasonló: *engem elfelejtett*. Mindkét kifejezés lényegében az Isten ismeretére irányul, amelyet Izrael elvesztegetett, ez valószínűleg Jahve történelmi tetteinek alapos ismeretére vonatkoztatható. G. von Rad így fogalmazza meg: *Izrael elvesztette Jahve mellett tett hitvallását*.⁷² Ez arra a „történeti *credo-ra*” utal, amely a történelemben tettei által megtapasztalt Istenbe vetett hitet fejezi ki.

Ez a fajta megfélelkezés, vagy nem ismerés megmagyarázza a parázna állítását (Óz 2,7b), mely szerint mindazt a sok ajándékot, amit kapott szeretőitől kapta. A szerző ezt, mint a paráznaságnak bérét mutatja be, ezzel elutasítva a nép kultikus gyakorlatát. Nem ismerte fel a szeretet és bizalom szövetségével hozzá ragaszkodó Isten adományait, hogy Jahve *minden adományok adományozója* – Weider megfogalmazása szerint.⁷³ Az ószövetségi nyelvhasználatot figyelembe véve nem csupán Jahve üdvetteinek és utasításainak kognitív tudására vonatkozó ismeretéről van szó. Az *ismerés* fogalma azt is jelentette, hogy valakinek figyelmet szentelni, valamint a kinyilatkoztatással hozható még szoros kapcsolatba, mint önmagának Istennek és akarátának a történelemben megvalósuló kinyilvánítása. Ezt összefoglalóan úgy is nevezhetnénk, mint Isten kifejeződésének helyes, megfelelő ismerete, ami el kellene vezesse Izraelt a szövetség kötelékének felismeréséhez.⁷⁴

⁷⁰ Deissler, *Zwölf Propheten*, 16.; J. Jeremias: *Der Prophet Hosea*, 38.

⁷¹ McCarthy, D. J.–Murphy, R. E., *Ózeás jövődölése*, 352.; Deissler, *Zwölf Propheten*, 16.

⁷² G. von Rad, *Az Ószövetség teológiája II.*, 129.

⁷³ J. Jeremias: *Der Prophet Hosea*, 43.; Weider, *Ehmetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 150.

⁷⁴ Schreiner, *Az Ószövetség teológiája*, 27.; Weider, *Ehmetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 114., 212.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 74.

A per mintája megtalálható Jeremiásnál is, maga az egész házasságszimbólumot kifejtő rész (Jer 2,2-3,5) ebbe a formába van öntve. A 2. fejezet kezdő szakasza elárulja, hogy a próféta Isten szavának továbbítójaként *kiálltja Jeruzsálem fülébe* (egy későbbi versben Izraelt is megnevezi) azokat a vádakat, melyekben súlyosan bűnösnek találtatott. Ezt nem csak a vádak listaszerű felsorolása támasztja alá, hanem azok helyenkénti kommentálása, kifejtése, esetleg fokozása.

Az Ózeásnál szereplő vádak (*nem ismer, engem elfelejtett Óz 2,10; 2,15*) itt is megtalálhatóak, azzal az eltéréssel, hogy bővebben és kiemeltebben beszél róluk, mint Óz. Az ismeret hiányának vádja a következőképpen szerepel Jeremiásnál: *a törvények magyarázói nem ismertek engem* (Jer 2,8) és *ismerd fel mit tettél* (2,23). Itt kifejezetten a papságnak tesz szemrehányást, őket terheli a felelősség, hogy mint „teológusok” nem közvetítették Izrael számára a szükséges isteni rendelkezéseket, inkább a Baáloknak szolgáltak (*próféták Baál nevében profétáltak 2,8b*). A rendelkezések alatt több mindent lehet érteni: tanítás, vallási felvilágosítás, vagy egy meglévő írásban összegyűjtött törvénygyűjtemény. A lényeg az, hogy abbahagyták a tanítási kötelezettségüket, amely a legfőbb véték abban, hogy a nép Istenétől elfordult.⁷⁵

Vannak olyan kifejezések is Jeremiásnál, melyek értelemszerűen magukban hordozzák az Istentől való elfordulást, de Ózeásnál nem található kifejezésekkel juttatják úgy érvényre, hogy még jobban kihangsúlyozzák az Istentől való szándékos elfordulást. Ezeket a szándékoltság szempontjából két csoportra lehetne osztani. Előbb azokat említeném, amelyek az Isten elhagyását bírálják: *elhagytak engem az élő víz forrását* (2,13), *elhagytad az Urat* (2,17), *hátukat fordítják felém* (2,27). Már ezekben is megvan az erős szándék, a tudatos elfordulás a pogány istenek felé, akiknek a szolgálatát repedezett, tehát hasztalan ciszternáknak nevez Jer.⁷⁶

Jeremiásnál találhatóak egyes kifejezések, melyek ezeket meghaladva szinte arcátlan lázadásként minősíthetőek, ezeket gyűjtöttem a második csoportba: *nem szolgállok* (2,20), *nem vétkeztem* (2,35b). Az első kijelentés egy direkt konfrontáció kontextusába

⁷⁵ Zenger, *Das Buch Hosea*, 475.; Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 212.; G. Fischer, *Jeremia 1-25*, 159.

⁷⁶ G. Fischer, *Jeremia 1-25*, 162.; Schreiner, Josef, *Jeremia 1 – 25,14*; Echter Verlag, Würzburg, 1985, 22-23.

helyezkedik bele, a hűtlenségében megátalkodott asszony ellenállását fejezi ki, amely valójában saját identitásának feladása is egyúttal.⁷⁷

Jer 2,35b kijelentés szavai az asszony védekezését fejezi ki általános és hazug módon. Ez Isten haragját váltja ki. Azzal hogy a szentíró a népet szimbolizáló női alak szájába adja ezeket a szavakat, nem csak képmutatással tetézi hűtlenségét, de jobban kihangsúlyozza, felerősíti bűnösségét.⁷⁸

Ózeással és Jeremiással ellentétben Ezekielnél nem találhatóak meg a vádirat külsőségei, elbeszélésszerűen szinte mesél, de ettől függetlenül vannak nála hasonlóságok Óz és Jer motívumaira vonatkozóan. A vádak az egyes motívumokba sűrűsödnek, amelyek többször is előfordulnak.

Az Ózeásnál és Jeremiásnál egyaránt megjelenő *elfelejtés, nem emlékezés* megtalálható Ez 16,22-ben is: *nem gondoltál ifjúságod napjaira* – formában, ahol az Istentől kapott adományokra, Istennek az üdvtörténetben megvalósuló nagy tetteire utal (kiválasztás – Egyiptomból való szabadulás; eljegyzés – szövetségkötés).

Jeremiás és Ezekiel vádjait összehasonlítva megállapítható, hogy Ez kifejezései még csípősebbek, még erőteljesebbek. Ezekiel vádjait lényegében így lehetne összefoglalni: a nyomorból fölemelt kitett árva királyi tisztségén elbizakodva gyalázatosan elárulta jötevőjét és Urát.⁷⁹ Vannak közös motívumai Jeremiással, melyek Ózeásnál nem találhatóak meg, az egyik a magaslatok építése, magas dombok, zöldellő fák említése: Jer 2,20b; Ez 16,16a; 16,24-25; 16,31. Ezek a pogány istenségek tiszteletét tükrözik, azokat a helyeket, ahol a kultuszt végezni szokták.⁸⁰ Egy másik vád a férfialakok, bálványok készítése: Jer 2,28; Ez 16,17b. Ezek annak kifejeződése, hogy a nép a maga számára Istent helyettesíti olyan tárgyakkal, melyek semmik, formált dolgok, az Ő hatalmát meg sem közelítik akár csak a repedezett ciszternák. Jer és Ez egyaránt említenek nemzeteket, birodalmakat is, amelyeket a hűtlen népszerűtöiként mutatja be, akik után ment, és akikkel paráználkodott: *egyiptomiak* (Ez 16,26; Jer 2,18a) *asszírok* (Ez 16,28; Jer 2,18b) *káldeaiak* (Ez 16,29). Ezekben az esetekben a hűtlenség tekinthető az idegen népekkel való kudarcba fült külpolitikai kapcsolatoknak, amelyre bőven volt példa a zsidók történelmében. Jer

⁷⁷ G. Fischer, *Jeremia 1-25*, 166.

⁷⁸ Kidner, Derek, *Jeremiás könyve*, Harmat Kiadó, Budapest, 1997, 31.; G. Fischer, *Jeremia 1-25*, 175.

⁷⁹ R. Mosis, *Das Buch Ezechiel I.*, 178.; Fuhs, *Ezechiel*, 82.

⁸⁰ G. Fischer, *Jeremia 1-25*, 166-167.

egész kontextusát tekintve utalhat az Egyiptomból való kivonulásra, illetve a századokkal későbbi Egyiptomba történő kivándorlásra.⁸¹

Azok a motívumok, melyek csak Ezekielnél jelennek meg, mint a nép elleni vádak, az egyik legsúlyosabbnak nevezhetők. A füst és a gyermekáldozatok bemutatása a pogány istenek előtti hódolatként értelmezett: Jahve adományainak (Ez 16,19) és a neki szült gyermekeknek (Ez 16,20; 16,21; 16,36b) feláldozása a pogány isteneknek. Acház (2Kir 16,3; 2Krn 28,3) és Manassze (2Kir 21,6; 2Kir 33,6) idején a gyermekáldozat valóban gyakorlatban volt, melyet Moloch istenség számára mutattak be, hogy a jólétet nem egyszerűen kérjék, hanem kikényszerítsék tőle.⁸² Mindezek a vádak végül is az átvett pogány szokásokra utalnak és a tett súlyosságát emelik ki.

3.5 *Visszafogadás*

Izrael hűtlensége teljesen tönkretette, szabad elhatározásából megszüntette Istennel való kapcsolatát, de ebben mégsem az eltávolodásnak, elvetésnek van utolsó szava. Isten végül is megbocsát, célja a nép visszatérése, mely az isteni jószág és szeretet vezérgondolatában mutatkozik meg. Ez egy új szövetségben ölt majd testet, melyet a próféták különbözőképpen vételeztek elő.⁸³

Ez az esemény mindhárom prófétai könyvben megtalálható, de Jeremiásnál nem közvetlenül a házasságszimbolikát kifejtő 2. és 3. fejezetekhez kapcsolódóan, hanem Jer 31,3 részben, ezért az általa leírt visszafogadást nem vázoló fel.

Ózeás könyvében több felszólítást is találunk a megtérésre (2,4; 4,15), ez az egyedüli dolog, amely elháríthatná a hűtlen nép fölül a büntetést. De az üdvösség nem hárítja el az ítéletet, sőt feltételezi azt, fontos alkalom Jahve újrafelfedezéséhez.⁸⁴ Ahhoz, hogy a nép ismét *férjemnek* (2,18) szólítsa (a házasság motívuma itt is folytatódik) ismét a kivonulás és honfoglalás helyzetét kell megtapasztalják, amikor Jahve ismét visszaviszi őket a *pusztába* (Óz 2,16), hogy létrejöjjön az új kivonulás, mint az ideális hűséges állapot idején. Isten az elpusztítás és számkivetés általi büntetés után újból kezdeményez, a régi

⁸¹ G. Fischer, *Jeremia 1-25*, 164-165.

⁸² R. Mosis, *Das Buch Ezechiel I.*, 181.; Fuhs, *Ezechiel*, 84.

⁸³ Schreiner, *Az Ószövetség teológiája*, 337.; Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 371.

⁸⁴ McCarthy, D. J.–Murphy, R. E., *Ozeás jövődölése*, 353.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 79.; Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 371.

b^erítet az új váltja föl.⁸⁵ Izrael nem veszíti el végleg az üdvösséget, mert Jahve visszafogadja, és végérvényesen magához láncolja, örökre eljegyzi: *eljegyezlek magammal, törvénnyel szeretettel, ismerni fogod az Urat* (2,21). Ezek a kifejezések visszanyúlnak a házasság gondolatához, kiemelik Isten és ember kapcsolatában az egyidejű szeretet és szövetség jelleget, s azt az ismeretet, melynek hiánya vádként szerepelt.

A már említett szükséges ítéletet a próféta gyermekeinek szimbolikus neveivel is kifejezi. Jahve *Jezreel*⁸⁶ által hirdette meg az egész Izrael eljövendő pusztulását. *Nincs irgalom* (Lo – Ruchama) azt a magatartást fejezte ki, hogy Isten az eddigi garantált védelmét és segítségét megvonja Izraeltól. A legkisebb gyermeket Isten *Nem népemnek* (Lo – Ammi) nevezi. Benne emelkedik ki, hogy Isten teljesen elfordul a néptől, megvonva tőlük ez által létük alapját. Isten és ember közti szövetség végét fejezi ki, amely nélkül Izrael többé már nem Isten népe.⁸⁷ A nevek által megjövendölt kilátástalan helyzet mégis feloldódik az isteni ingyenes irgalomban. Az ítéleten és büntetésen túlmutatva a megújulást helyezi előtérbe. A korábbi jelentések teljes ellenpólusait mutatják be. A nevek az értelmüket megfordító mondások sorozata révén alakulnak át. Nem a próféta kereszteli át gyermekeit, hanem JHWH tölti meg azokat új tartalommal, ebben bemutatja irgalmas szeretetének idejét, amelyet többé nem zavar meg a hűtlenség, hanem végérvényesen helyreállítódik a szövetségi viszony.⁸⁸

A jövőben beteljesülendő idilli állapotban valósul meg Izrael népének sokasága, mely utal a pátriárkáknak tett szövetségi ígéretre (Ter 22,17; 32,13). Erről az eljövendő időről a nevek alapján a következőket mondhatjuk el: Izrael *az élő Isten gyermekének* lesz tekintve. Jahve, aki életet ad, aki szemben áll a halott, semminek tűnő pogány istennel, ismét gyermekének, népének tekinti Izraelt, arra utalva, hogy hajdani szoros kapcsolatuk ismét helyreállt. A nevek már nem fenyegetéseket, hanem pozitív ígéreteket hordoznak magukban. A visszafogadás, visszatérés ezen felvezetésében egyfajta pedagógiai

⁸⁵ Deissler, *Zwölf Propheten*, 18.; Schreiner, *Az Ószövetség teológiája*, 337.; McCarthy, D. J.– Murphy, R. E., *Ozeás jövendölése*, 352.

⁸⁶ Galilea, Szamária és a Jordán között elterülő síkság neve. Itt nagy vérontások folytak Jehu által az Ombri dinasztia kiirtásakor (2Kiráj 9,11)

⁸⁷ Deissler, *Zwölf Propheten*, 14.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 78.; McCarthy, D. J.– Murphy, R. E., *Ozeás jövendölése*, 352.; Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 37.

⁸⁸ J. Jeremias, *Der Prophet Hosea*, 34.; McCarthy, D. J.– Murphy, R. E., *Ozeás jövendölése*, 352.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 80.; Deissler, *Zwölf Propheten*, 16.

tervszerűség csillan meg, mely úgy tűnik mintha csupán az ítélő és üdvözítő tettek között akarna ellensúlyozni, noha egyszerűen az origó-helyzetbe való visszatérés „isteni logikája” érvényesül.⁸⁹

A jeremiási házasságszimbolikát kifejtő részek nem beszélnek a visszafogadásról. Ez érthető is, hisz maga a használt szimbólum vet fel gátakat ebben, ezért a kiengesztelődés Jahve és népe között későbbi fejezet témája lesz. Az elváltak visszafogadásáról szóló tiltó törvény értelemszerűen kifejezi, hogy a megtérés emberi szempontból lehetetlen, a föld, az ország szakralitása ellen irányul (Jer 3,1) erre csak Istennek van hatalma: visszafogadni a bűnösség vádja nélkül.⁹⁰ A Jeremiásnál is megjelenő, korábban már kifejtett per elsődleges célja nem Izrael elítélése, hanem meggyőzés a megtérésre vonatkozóan. Jahvénak a kegyelemmel párosul szeretetét, amely a jogi kapcsolatnak bensőséget ad, ezt Ózeáshoz hasonló szempontból bontja ki. Jahve nem jogot érvényesít, hanem kegyelmet kínál.⁹¹ Bár a visszafogadás utáni harmonikus állapot leírását nem találjuk, de nyilvánvalóan kifejeződik ez a szándék a „Térj vissza!” isteni felszólításból. A könyv eleji perbeszédet indító *kiáltás* motívumával van ez is bevezetve, akkor az ítéletet, most pedig Isten irgalmát, kegyességét hivatott közvetíteni.

Ezekielnél az ítélethirdető mondásokhoz az üdvösség ígérete is hozzákapcsolódik. A kiválasztásra és a szövetségi ígéretekre alapozva következtet a korábbi állapot helyreállítására (Ez 16,60.62.), ami a béke szövetsége lesz. Ennek hatása pedig az emberi szívben hoz változást, képessé teszi a feltétel nélküli engedelmességre. Ez a szövetség abban fog különbözni a régitől, hogy belső indíttatásból fogják Isten törvényét ismerni és teljesíteni. Nem egyszerűen a remény hangja szólal meg. Jahve nem akarja a nép halálát, hanem, hogy visszaforduljanak hozzá egész lényükben és életükben.⁹²

Óz és Ez lényeges hasonlósága az *örök szövetség* megjelenése Óz 2,21 és Ez16,60-ban. Az Óz által hangsúlyozott korábbi vádak lesznek Ez-nél meghatározóvá: az emlékezés

⁸⁹ Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 131-132.; McCarthy, D. J.– Murphy, R. E., *Ozeás jövendölése*, 352.

⁹⁰ McCarthy, D. J.– Murphy, R. E., *Ozeás jövendölése*, 427.

⁹¹ Weider, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung*, 203.; Bóna László, *Jeremiás könyve*, Diós István (szerk.), *Magyar katolikus lexikon V.*, Szent István Társulat, Budapest, 2000, 737.

⁹² Fuhs, *Ezechiel*, 87.; Rózsa, *Az Ószövetség keletkezése II.*, 203., 209.; H. Haag, *Bibliai lexikon*, 418.; Schreiner, *Az Ószövetség teológiája*, 338.; Otto Weber, *Bibelkunde des Alten Testaments II.*, Im Fruche – Verlag, Tübingen, 1948, 120.

mint *viszsongondolsz* (Ez16,60) és az ismeret mint *megtudod hogy én vagyok az Úr* (Ez16,62) formában.⁹³

A megerősített és örök szövetséget mindhárom prófétai könyvben nem a megtérést illető jutalmazásként kapja meg a nép, hanem egyedül az isteni jóindulat és kegyelem végkicsengése. A nép sorsa nem a pusztulás, hanem az üdvösség lesz. Kihangsúlyozódik Isten üdvözítő akarata, gondoskodása és elkötelezett hűsége népével szemben. Istennek e szándéka nem a nép kiválasztottságának, vagy valamilyen érdemének eredménye, hanem ingyenes és nem érdemelhető ki.⁹⁴

Összefoglaló befejezés

Munkámban Óz könyvéből kiemelten az 1 – 3 fejezetek hatását vizsgáltam a prófétai irodalomra. Kutatásom a házasság szimbólumának vonalán haladt, ezért a vizsgálendő szövegeknek csak azokat tekintettem, melyek a prófétai irodalomhoz tartoznak, továbbá a házasság szimbóluma – mint Isten és választott népe közötti szövetség – a fő tematikai pontja. Ebből a szempontból akartam e szimbólum „Sitz im Leben”-jét megközelíteni, azt, hogy hogyan értelmezték ezt maguk a szerzők vagy a korabeli zsidóságnak mit jelentett a szövetség fogalma e szimbólum kifejezésében.

T. S. Eliot következő gondolatát tartottam szem előtt kutatásom során: *a hagyomány nem egyszerű átöröklés, és a különböző szövegek (főképp a Szentírás) sem értelmezhetőek elszigetelt formában, nem rendelkeznek egyszer s mindenkorra adott jelentéssel.*⁹⁵ E szemponthoz a hatástörténeti kritika módszerét alkalmaztam munkámban, de a biblikus teológiai megközelítést sem zártam ki. A szövegek vizsgálata nyomán négy következtetést is sikerült levonnom.

Óz-hoz hasonlóan Jer és Ez is megegyezik abban, hogy eszményi időszaknak tekintik Jahve és a választott nép kapcsolatának kezdeti korszakát. Az ország szétesését, idegen hatalmak támadását nem csak Óz, de a fentebb említett két prófétai szöveg is úgy értelmezik, mint a vallási és erkölcsi hanyatlás megérdemelt Istentől származó büntetése. A

⁹³ Grätz, *Die vergebliche Suche nach Gott*, 201.; Deissler, *Zwölf Propheten*, 21.

⁹⁴ Deissler, *Zwölf Propheten*, 16.; Schmatovich, *Bevezetés az Ószövetségbe*, 407.; Rózsa Huba: *Az Ószövetség keletkezése II.*, 192.; R. Mosis, *Das Buch Ezechiel I.*, 195.

⁹⁵ T. S. Eliot, *Hagyomány és egyéniség*, in: Uő. *Káosz a rendben. Irodalmi esszék*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1981, 62-63.; Zamfir, *Ószövetségi exegézis*, 23.

közös motívumok ilyen jellegű összhangja lehetőséget nyújt, mint jól megalapozott kiindulópont a tágabb keretekben történő értelmezésre, esetleg e téma egyre mélyülő kutatásának folytatására.

A vizsgált prófétai szövegekre vonatkozóan általánosan igaz, hogy az átvett hagyományanyag mindig a kornak megfelelően újraértelmeződik, mert a politikai és vallási kontextus nagymértékben rányomja bélyegét és megváltoztatja az átvett szimbólum jelentéskörét. Ez a változtatás a szerző történelemszemléletének fényében történik, de megjegyezném, hogy nem szabad megfeledkezni és kizárni a későbbi redakciók hatását sem.

Bibliográfia

- *Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján*, Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 1997.
- **Biblikus irodalom:**
- Boadt, Lawrence, *Ezekiel jövődölése*, in: Brown, R.E., Fitzmyer, J.A., Murphy, R.E. (szerk.), *Jeromos Bibliakommentár I.*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002, 473-507.
- Couturier, G. P. *Jeremiás könyve*, in: Brown, R.E., Fitzmyer, J.A., Murphy, R.E. (szerk.), *Jeromos Bibliakommentár I.*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002, 417-462.
- Deissler, Alfons, *Zwölf Propheten: Hosea, Joël, Amos*, Echter Verlag, Würzburg, 1985.
- Fischer, Georg, *Jeremia 1-25*, Verlag Herder, Freiburg, 2005.
- Fuhs, Hans Ferdinand, *Ezechiel 1 – 24*, Echter Verlag, Würzburg, 1986.
- Jeremias, Jörg, *Der Prophet Hosea*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1983.
- Kidner, Derek, *Jeremiás könyve*, Harmat Kiadó, Budapest, 1997.
- McCarthy, D. J., Murphy, R. E., *Ozeás jövődölése*, in Brown, R.E., Fitzmyer, J.A., Murphy, R.E. (szerk.), *Jeromos Bibliakommentár I.*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002, 347-363.
- Mosis, Rudolf, *Das Buch Ezechiel I.*, ST. Benno – Verlag, Leipzig, 1978.
- von Rad, Gerhard, *Az Ószövetség teológiája II.*, Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- Rózsa Huba, *Az Ószövetség keletkezése II.*, Szent István Társulat, Budapest, 1996.
- Schmatovich János, *Az Ószövetség üzenete*, Bencés Kiadó, Pannonhalma, 1997.

- Schmatovich János, *Bevezetés az Ószövetségbe*, Agapé Kiadó, Szeged, 2001.
- Schreiner, Josef, *Az Ószövetség teológiája*, Szent István Társulat, Budapest, 2004.
- Schreiner, Josef, *Jeremia 1 – 25, 14*; Echter Verlag, Würzburg, 1985.
- Soggin, J. Alberto, *Bevezetés az Ószövetségbe*, Kálvin Kiadó, Budapest, 1999.
- Weber, Otto, *Bibelkunde des Alten Testaments II.*, Im Fruche – Verlag, Tübingen, 1948.
- Weider, Andreas, *Ehemetaphorik in prophetischer Verkündigung: Hos 1 - 3 und seine Wirkungsgeschichte im Jeremiabuch; ein Beitrag zum alttestamentlichen Gottes-Bild*, Echter Verlag, Würzburg, 1993.
- Wolf, Hans Walter, *Az Ószövetség antropológiája*, Harmat-PRTA, Budapest, 2001.
- Zamfir Korinna, *Ószövetségi exegézis*, k.n. Kolozsvár, 2008.
- Zenger, Erich, *Das Buch Hosea*, in: Zenger, Erich (szerk.), *Einleitung in das Alte Testament*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart; Berlin; Köln, 1998, 472-478.

Lexikonok, szótárak:

- Beidermann, Hans, *Szimbólum – lexikon*, Corvina, Szekszárd, 1996.
- Diós István (szerk.), *Magyar katolikus lexikon V.*, Szent István Társulat, Budapest, 2000.
- Haag, Herbert, *Bibliai lexikon*, Szent István Társulat, Budapest, 1989.
- Hanst, Michael, *Hosea*, in: Biographisch-Bibliographisch Kirchenlexikon
http://www.bautz.de/bbkl/h/hosea_p.shtml [Dátum: 2008.04.21.]

Tanulmányok:

- Benyik György, *A Biblia zsidó magyarázatának vázlatos története az Amorákig*, in: Benyik György (szerk.), *A Biblia értelmezése. Nemzetközi Bibliikus Konferencia. Szeged 2004. aug. 29 – szept. 1.*, JATEPress, Szeged, 2005.
- Karaffa János, *Ítélet és üdvösség a prófétai igehirdetésben*, in: *Vigilia* 2005/8, 612-620.
- Luz, Ulrich, *Evangélium és hatástörténet*, Hemeneutikai Kutatókzpont, Budapest, 1996.
- Székely János, *A Szentírás tanítása a házasságról és a családról*, in: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Catholica Latina*, 2001/1, 3-12

- Eliot, Thomas Stearns, *Hagyomány és egyéniség*, in: Uő. *Káosz a rendben. Irodalmi esszék*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1981, 61-72.